

RAQAMLI MEDIANING SHAKLLANISHI VA INTERNET PLATFORMALARINING RIVOJLANISH BOSQICHLARI

O‘razaliyev Botirbek

O‘zJOKU magistranti

Annotatsiya : *Mazkur ishda raqamli media va internet platformalarining shakllanish jarayoni hamda ularning auditoriya bilan o‘zaro aloqadagi roli ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqotda Genri Jenkinsning “konvergentsiya madaniyati” konsepsiyasi asosida an’anaviy va yangi media o‘rtasidagi integratsiya jarayonlari yoritiladi. Shuningdek, raqamli muhitda foydalanuvchining passiv iste’molchidan faol ishtirokchiga aylanishi, kontent yaratish jarayonidagi interaktivlik va auditoriya faolligining ortishi ko‘rib chiqiladi.*

Ishning asosiy maqsadi — raqamli media va internet platformalarining zamonaviy kommunikatsiya tizimidagi o‘rnini aniqlash hamda ularning ijtimoiy-madaniy ta’sirini tahlil qilishdan iborat. Tadqiqot natijalari media sohasidagi transformatsion jarayonlarni chuqurroq tushunishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: *raqamli media, internet platformalari, konvergentsiya madaniyati, Jenkins, auditoriya, interaktivlik, yangi media*

KIRISH

XXI asrda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi natijasida jamiyat hayotining barcha sohalarida tub o‘zgarishlar yuz bermoqda. Xususan, raqamli media va internet platformalarining keng tarqalishi an’anaviy ommaviy axborot vositalari bilan yangi media shakllarining integratsiyasini kuchaytirdi. Bu jarayon nafaqat axborot uzatish usullarini, balki auditoriya bilan o‘zaro aloqaning mazmuni va shaklini ham o‘zgartirdi.

Media tadqiqotlarida ushbu o‘zgarishlar Genri Jenkins tomonidan ilgari surilgan “konvergentsiya madaniyati” (Convergence Culture) konsepsiyasi doirasida keng tahlil qilinadi. Jenkinga ko‘ra, eski va yangi media o‘rtasidagi chegaralar tobora yo‘qolib, ular o‘zaro uyg‘unlashgan holda yangi kommunikativ muhitni shakllantirmoqda. Bu esa foydalanuvchining oddiy iste’molchidan faol ishtirokchiga aylanishiga olib keladi.

Mazkur mavzuning dolzarbligi raqamli media va internet platformalarining tez sur‘atlar bilan rivojlanishi, shuningdek, ularning auditoriya bilan o‘zaro aloqadagi rolini chuqur ilmiy tahlil qilish zarurati bilan belgilanadi. Bugungi kunda axborot oqimining global xarakter kasb etishi, interaktivlikning kuchayishi hamda foydalanuvchi kontentining paydo bo‘lishi media tizimining yangi bosqichga o‘tganini ko‘rsatadi.

Tadqiqotning maqsadi raqamli media va internet platformalarining shakllanish jarayonini hamda ularning auditoriya bilan o‘zaro aloqadagi o‘rnini ilmiy asosda tahlil qilishdan iborat. Shu bilan birga, Jenkinsning konvergentsiya madaniyati nazariyasi asosida zamonaviy media muhitidagi o‘zgarishlar yoritiladi.

Metodologiya: Tadqiqot jarayonida quyidagi usullardan foydalanildi: analiz va sintez, ya’ni raqamli media jarayonlari tarkibiy qismlarga ajratilib o‘rganildi va ular umumlashtirildi;

Qiyosiy tahlil, ya’ni an’anaviy va raqamli media o‘rtasidagi farqlar va o‘xshashliklar solishtirildi; shuningdek, tizimli yondashuv orqali media muhit yaxlit kommunikatsion tizim sifatida ko‘rib chiqildi.

Asosiy qism

Raqamli medianing shakllanishi va uning jamiyat hayotidagi o‘rni

Globalashuv media tizimining strukturasi tubdan o‘zgartiradi. Raqamli texnologiyalar, internet platformalari, mobil va ijtimoiy tarmoqlar milliy media kontentini global auditoriyaga yetkazish imkoniyatini yaratadi. Shu bilan birga, milliy media tizimi global oqimlar bilan uzviy uyg‘unlashib, yangi axborot strategiyalarini ishlab chiqishga majbur bo‘ladi. Axborot almashinuvi tezligi keskin oshadi, real vaqt rejimida interaktiv muloqot kuchayadi va auditoriya faolligi maksimal darajaga yetadi⁵⁵.

Raqamli media — axborotni elektron va internet texnologiyalari orqali yaratish, saqlash hamda tarqatishga asoslangan zamonaviy kommunikatsiya shaklidir. XX asr oxiri va XXI asr boshlarida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi natijasida raqamli media an’anaviy ommaviy axborot vositalarining yangi bosqichga o‘tishiga sabab bo‘ldi. Internet tarmog‘ining keng ommalashuvi, mobil qurilmalar va ijtimoiy tarmoqlarning paydo bo‘lishi media tizimini tubdan o‘zgartirdi.

Raqamli medianing shakllanish jarayoni bir necha bosqichlarda kechdi. Dastlab kompyuter texnologiyalari va elektron axborot almashinuvi rivojlandi. Keyinchalik internet platformalari, veb-saytlar, bloglar va multimedia vositalari paydo bo‘lib, foydalanuvchilarning axborot olish imkoniyatlarini kengaytirdi. XXI asrga kelib esa ijtimoiy tarmoqlar, video hosting platformalari va messenjerlar raqamli medianing asosiy tarkibiy qismiga aylandi. Natijada har bir foydalanuvchi nafaqat axborot iste’molchisi, balki uning yaratuvchisi ham bo‘lib qoldi.

Jamiyat hayotida raqamli medianing o‘rni nihoyatda muhimdir. Avvalo, u axborotni tezkor va keng miqyosda tarqatish imkonini beradi. Bugungi kunda insonlar yangiliklarni gazeta yoki televideniya ko‘ra ko‘proq internet nashrlari va ijtimoiy tarmoqlar orqali qabul qilmoqda. Raqamli media ta’lim, siyosat, iqtisodiyot, madaniyat va ijtimoiy

⁵⁵ McQuail D. *McQuail’s Mass Communication Theory*. — London: SAGE, 2010. — P. 45.

munosabatlarning rivojlanishiga ham sezilarli ta’sir ko’rsatmoqda. Xususan, masofaviy ta’lim, elektron tijorat, onlayn xizmatlar va raqamli marketing tizimlari zamonaviy jamiyatning ajralmas qismiga aylandi.

Shuningdek, raqamli media fuqarolarning fikr bildirish erkinligini kengaytirib, jamoatchilik nazoratining kuchayishiga xizmat qilmoqda. Ijtimoiy tarmoqlar orqali odamlar turli muammolarni muhokama qilish, o’z pozitsiyasini bildirish va keng auditoriya bilan muloqot qilish imkoniga ega bo’ldi. Shu bilan birga, raqamli media yolg’on axborot, kibexavfsizlik va axborot manipulyatsiyasi kabi muammolarni ham yuzaga keltirmoqda.

Demak, raqamli media zamonaviy axborot makonining asosiy unsurlaridan biri bo’lib, jamiyat taraqqiyoti, kommunikatsiya jarayonlari va ommaviy madaniyat rivojida muhim o’rin tutadi. Uning imkoniyatlaridan samarali foydalanish hamda axborot xavfsizligini ta’minlash bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir.

Internet platformalarining rivojlanish bosqichlari va texnologik xususiyatlari.

Internet platformalari — foydalanuvchilar, kontent va xizmatlarni raqamli muhitda birlashtiruvchi texnologik tizimlar bo’lib, ular internet tarmog’i asosida axborot almashinuvi, muloqot va xizmat ko’rsatishni ta’minlaydi. Ularning rivojlanishi internet texnologiyalarining evolyutsiyasi bilan bevosita bog’liq bo’lib, bir necha asosiy bosqichlarni o’z ichiga oladi.

1. Web 1.0 bosqichi (1990-yillar)

Bu bosqich internet platformalarining ilk shakli bo’lib, asosan “o’qish uchun” mo’ljallangan statik veb-sahifalardan iborat edi. Foydalanuvchilar faqat ma’lumotni qabul qiluvchi rolini bajargan, interaktivlik darajasi juda past bo’lgan. Texnologik jihatdan HTML asosidagi oddiy sahifalar, FTP va email tizimlari ustunlik qilgan.

2. Web 2.0 bosqichi (2000-yillar boshi – hozirgacha)

Web 2.0 bosqichi internet platformalarining keskin rivojlanish davri hisoblanadi. Bu davrda foydalanuvchi kontent yaratuvchisiga aylandi. Ijtimoiy tarmoqlar, bloglar, forumlar va video platformalar paydo bo’ldi. Texnologik jihatdan AJAX, JavaScript, dinamik serverlar va API tizimlari keng qo’llanila boshlandi. Bu bosqichning asosiy xususiyati — interaktivlik, foydalanuvchi ishtiroki va kontent almashinuvidir.

3. Mobil va ijtimoiy platformalar bosqichi

Smartfonlar va mobil ilovalarning rivojlanishi internet platformalarini yangi darajaga olib chiqdi. Ijtimoiy tarmoqlar (Facebook, Instagram, Telegram kabi) va mobil ilovalar orqali foydalanuvchilar doimiy onlayn rejimga o’tdi. Bu bosqichda geolokatsiya, push-xabarnoma va real vaqt rejimidagi muloqot texnologiyalari muhim o’rin egalladi.

4. Platforma iqtisodiyoti va sun’iy intellekt bosqichi

Hozirgi bosqichda internet platformalari nafaqat muloqot vositasi, balki raqamli iqtisodiyotning asosiy infratuzilmasiga aylangan. E-commerce, fintech, streaming va gig-ekonomika platformalari keng tarqalgan. Sun’iy intellekt, big data, mashinaviy o‘rganish va bulutli texnologiyalar platformalarning asosiy texnologik bazasini tashkil etadi⁵⁶.

Internet platformalarining rivojlanish bosqichlari ularning oddiy axborot sahifalaridan murakkab raqamli ekotizmlargacha o‘tib borishini ko‘rsatadi. Bugungi kunda ular jamiyatning deyarli barcha sohalarini qamrab olgan holda, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy jarayonlarga kuchli ta’sir ko‘rsatmoqda.

Raqamli media hamda internet platformalarining auditoriya bilan o‘zaro aloqadagi ro‘li

Raqamli media va internet platformalari zamonaviy axborot kommunikatsiya tizimining eng muhim bo‘g‘iniga aylandi. Ular nafaqat axborot tarqatish vositasi, balki auditoriya bilan ikki tomonlama muloqot o‘rnatish, fikr almashish va jamoatchilikni shakllantirishning asosiy maydoniga ham aylandi.

1. Ikki tomonlama kommunikatsiya imkoniyati

An’anaviy OAV (televideniye, radio, gazeta) asosan bir yo‘nalishli axborot uzatishga asoslangan bo‘lsa, raqamli media auditoriyaga faol ishtirok etish imkonini beradi. Foydalanuvchilar izoh qoldirishi, baham ko‘rishi, reaksiyalar bildirish orqali axborot jarayonining faol ishtirokchisiga aylanadi. Bu esa kommunikatsiyani “yakka uzatish”dan “dialog”ga aylantiradi.

2. Auditoriya segmentatsiyasi va shaxsiylashtirish

Internet platformalari algoritmlar yordamida foydalanuvchilarning qiziqishlarini tahlil qiladi va ularga mos kontent taqdim etadi. Masalan, YouTube, Instagram yoki TikTok kabi platformalar foydalanuvchi xatti-harakatiga asoslanib individual axborot oqimini shakllantiradi. Bu esa auditoriyani aniq segmentlarga bo‘lib, har bir guruhga mos kontent yetkazish imkonini beradi.

3. Tezkorlik va interaktivlik

Raqamli media yangiliklarni real vaqt rejimida yetkazish imkoniga ega. Auditoriya esa darhol munosabat bildiradi. Bu jarayon axborotning tez tarqalishi va ijtimoiy reaksiyaning kuchayishiga olib keladi. Ayniqsa, ijtimoiy tarmoqlarda trendlar juda tez shakllanadi va yo‘qoladi.

4. Jamoatchilik fikrini shakllantirish

⁵⁶ Fuchs C., Hofkirchner W., Schafranek M. va boshq. Theoretical Foundations of the Web: Cognition, Communication, and Co-Operation. Towards an Understanding of Web 1.0, 2.0, 3.0 // Future Internet. — 2010. — Vol. 2, No. 1. — P. 41–59. — URL: <https://www.mdpi.com/1999-5903/2/1/41> (murojaat sanasi: 22.05.2026).

Internet platformalari jamoatchilik fikriga kuchli ta’sir ko’rsatadi. Auditoriya faqat iste’molchi emas, balki kontent yaratuvchiga ham aylanadi. Blogerlar, influencerlar va oddiy foydalanuvchilar fikr almashinuvida faol rol o’ynaydi. Bu esa ijtimoiy diskursning demokratlashuviga olib keladi.

5. Global va lokal aloqaning uyg’unligi

Raqamli media orqali auditoriya global axborot oqimiga ulanadi, shu bilan birga mahalliy kontent ham keng tarqalish imkoniga ega bo’ladi. Bu jarayon madaniyatlararo muloqotni kuchaytiradi va milliy kontentning global maydonda ko’rinishini ta’minlaydi⁵⁷.

Raqamli media va internet platformalari auditoriya bilan o’zaro aloqani tubdan o’zgartirdi. Ular bir yo’nalishli axborot tizimidan interaktiv, shaxsiylashtirilgan va tezkor kommunikatsiya muhitiga aylanishga sabab bo’ldi. Natijada auditoriya faol ishtirokchiga aylanib, axborot jarayonining ajralmas qismiga aylandi.

XULOSA

Mazkur tadqiqot natijalariga ko’ra, raqamli media va internet platformalari zamonaviy axborot-kommunikatsiya tizimining asosiy tarkibiy qismlariga aylanganligi aniqlandi. Ular nafaqat axborot uzatish tezligi va ko’lamini kengaytirdi, balki auditoriyaning media jarayonlaridagi ishtirokini ham tubdan o’zgartirdi.

Genri Jenkinsning “konvergentsiya madaniyati” konsepsiyasi asosida olib borilgan tahlillar shuni ko’rsatadiki, an’anaviy va yangi media o’rtasidagi chegaralar tobora yo’qolib bormoqda. Bu jarayon natijasida foydalanuvchi oddiy iste’molchidan kontent yaratuvchi va uni tarqatuvchi faol subyektga aylangan.

Shuningdek, internet platformalarining rivojlanishi axborot almashinuvida interaktivlikni kuchaytirib, global auditoriya bilan bevosita muloqot qilish imkoniyatini yaratdi. Bu esa media sohasida yangi ijtimoiy-madaniy munosabatlarning shakllanishiga olib keldi.

Umuman olganda, raqamli media va internet platformalari jamiyatning axborotlashuv jarayonida muhim o’rin egallab, kelgusida ham ularning ta’siri yanada ortib borishi kutiladi. Shuning uchun ushbu sohani chuqur o’rganish va uning rivojlanish tendensiyalarini tahlil qilish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Tavsiyalar:

— Raqamli media savodxonligini oshirish

Auditoriya internet platformalardan foydalanganda axborotni tanqidiy tahlil qilish ko’nikmasiga ega bo’lishi kerak. Shu sababli ta’lim jarayonlarida media savodxonlikka alohida e’tibor qaratish muhim.

— Kontent sifati va ishonchliligini kuchaytirish

⁵⁷ Jenkins, H. *Convergence Culture: Where Old and New Media Collide*. — New York: New York University Press, 2006. — 368 p.

Internet platformalarda tarqatilayotgan ma’lumotlar tekshirilgan, ishonchli manbalarga asoslangan bo’lishi lozim. Bu noto’g’ri axborot tarqalishini kamaytiradi va auditoriya ishonchini oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Jenkins, H. *Convergence Culture: Where Old and New Media Collide*. — New York: New York University Press, 2006.
2. Fuchs, C., Hofkirchner, W., Schafranek, M. va boshq. *Theoretical Foundations of the Web: Cognition, Communication, and Co-Operation. Towards an Understanding of Web 1.0, 2.0, 3.0 // Future Internet*. — 2010. — Vol. 2, No. 1. — P. 41–59. — URL: <https://www.mdpi.com/1999-5903/2/1/41> (murojaat sanasi: 22.05.2026).
3. McQuail, D. *McQuail’s Mass Communication Theory*. — London: SAGE Publications, 2010. — P. 45.